

●

«Я НАВІТЬ НЕ ПІДОЗРЮВАВ, ЩО ЦЕ БУДЕ ТАК СТРАШНО...»

Рецензія на видання: «Український голокост». 1932 - 1933: Свідчення тих, хто вижив / Упор. о. Ю.Мицик. - К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. - 296 с.

Рецензія на видання: «Український голокост». 1932 - 1933: Свідчення тих, хто вижив / За ред. о. Ю.Мицика. - К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. - Т. 2. - 443 с.

Взятися за перо спонукало не тільки читання вищезазначеного двотомника, упорядкованого о. Мициком, але й знайомство зі змістом статті А.Сидорука «Яскрава зірка Джеймса Мейса» («Вітчизна». - 2004. - № 9 - 10). Автор останньої - відомий журналіст, член Асоціації дослідників голодоморів в Україні - писав про сумні реалії 2004 року. Після вшанування пам'яті жертв голодомору у ювілейному році запал влади помітно згас. Обіцяного всьому люду не виконали: ні Інституту дослідження геноциду не утворили, ні навіть меморіалу не спорудили. Дж.Мейс говорив: «... Відбудуть якось 70-річчя голодомору, і після цього про нього майже не згадуватимуть». Ще більшу прикрість викликали рядки про те, що проводити «великого українця в останню путь» прийшло мало студентів Могилянки, а їм Дж.Мейс «віддавав свій розум і серце» («Вітчизна». - 2004. - № 9 - 10. - С. 158).

Мінорний настрій, породжений подіями минулої осені, перегукувався зі змістом книжок, від яких годі було й сподіватися не те, що чогось приємного, але навіть нейтрального.

На щастя, все раптом змінилося. Чергова річниця всенародної трагедії збіглася з найдраматичнішим етапом президентських виборів. Потужні промені помаранчевої революції висвітлили ті грані ситуації, які перебували в тіні, дали змогу по-новому оцінити значення молоді в історії дослідження Українського голокосту.

Упорядник обох книжок, автор передмов, до речі, та з них, що вміщена у другому томі, теж просякнута гострою недовірою до влади, о. Ю.Мицик не тільки став центром притягіння для всіх небайдужих до цієї болючої теми, він започаткував велику справу, коли ще в 90-х рр. минулого століття заходився залучати студентську молодь до збирання та записування свідчень про голодомор. Викладач не гнався за кількістю, радив звертатися до своїх рідних, досліджувати історію роду та села. Робота, розпочата в стінах Дніпропетровського державного університету, була продовжена в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (далі - НаУКМА). Методика, розроблено. Мициком, знаходила все більше прибічників по всій Україні, з'явилася чимало цікавих видань, але повною мірою її громадсько-політичне значення виявилось тільки в умовах революційних перемін, рушійною силою яких стало молоде покоління.

Чому цей підхід не просто виправдав себе, а дав такі блискучі плоди?

По-перше, респонденти були близькими, люблячими й любимими людьми для опитувачів. По-друге, представники старшого покоління розповідали про ті часи, коли самі були дітьми, підлітками або юнаками. Їхні онуки і правнуки могли проектувати отриману інформацію на своє життя. По-третє, це була історія, але не суха, академічно вивірена й узагальнена, а та, що крокувала вулицями конкретного села чи міста, заглядала у вікна сільських осель, позначилася на життєвому шляху багатьох людей. Що ж дізналися про долю свого народу представники поколінь 70 - 80-х рр? Безумовно, вони жажнулися від тієї моторошної правди, яка відкрилася їм. Простодушню, але щиро цей аспект підмітив один старшокласник (його оцінку ми винесли в заголовок рецензії). Молоді люди не могли не усвідомлювати: сам факт народження наступних поколінь був поставлений у пряму залежність від абсолютно непередбачуваного випадку - жменьки зерна, знайденого на полі у нірці запасливої польової миші, вбитого там же ховрашка, поданих чисюсь милосердною рукою склянки молока чи шматка хліба. Всі справи, думки, переживання тогочасної сільської дітвори крутилися довкола їжі. А що тоді споживали люди, то тема для окремої розмови. Впадає у вічі повна відсутність перебірливості, гидливості у спогадах про голодоморні роки.

Нам дається, що й очевидців, і їхніх нащадків об'єднує повна байдужість до

пропагандистської риторики, замішаної на традиційній комуністично-утопічній романтиці, якою буквально просякнута вся радянська історіографія. Навряд, щоб і перші, й другі знали, що таке «Третій вирішальний», а термін «п'ятирічка» викликав у них сакральний трепет. Від слова «червоний» у назвах колгоспів, комун та СОЗів аж в очах мигтить. «Червона нива», «Червоний лан», «Червоний степ», «Червона хвиля», «Червоний маяк», «Червона перемога», «Червона зірка», «Червоний хлібороб», «Червона квітка», «Червоний партизан», «Червоний клич»... у рецензованих книжках, мабуть, можна ще чимало знайти «червоного». Тепер, коли багато уваги приділяють тлумаченню кольорів, спадає на думку, що це був символ безвинно пролітої людської крові або, як підсумував один із свідків, - «червона» чума, яка запанувала в Україні. Взагалі складається враження, що ті багатопудові зібрання наукових праць з історії колгоспного будівництва в СРСР нинішнє покоління могло б читати (при умові, якби вони були цікавими) з такою ж довірою, як історію хобітів. Тільки мудрий Толкієн вигадав свою паралельну історію, щоб глибше осмислити минуле та перспективи подства, а тут все це писалося, щоб затемнити істину, знищити саму пам'ять про злочинну політику. Не вдалося! Живі свідки запам'ятали і передали своїм нащадкам і всьому людству жахливу інформацію. Чого варті тільки численні розповіді про людоїдство. Сліди цього лиха й дотепер збереглися: пуста в селі, про яку кажуть: «Там жили людоїди» (Т. 1. - С. 81) *; жінка, котра, дивлячись на свого онучка, з жахом згадує, як у голодовку з'їли її братика (Т. 1. - С. 115). Чи легко прожити життя з таким тягарем на душі? Розповідям про знущання нема краю. Дитячі душі назавжди були вражені тією нелюдською нещадністю, кричущою несправедливістю, що вчиняли над ними та їхніми близькими вірні слуги режиму - активісти, «червоний буксир», «комнезам» тощо. Ці нові правителі села виглядають у спогадах як породження диявола. Бо ж ким треба бути, щоб відрубати дитині пальчики за те, що «5-річний Павлик біг за комісією і бив їх ручками» (Т. 1. - С. 148). А погріб у Ніжині, куди кидали «ворогів народу», щоб їх заживо з'їдали пацюки (Т. 2. - С. 216). Така моторошна форма «боротьби з ворогами» була взята на озброєння ніжинськими енкаведистами у 1937 р.

Ще одна тема, яка не може не зацікавити молодь, стосується освіти. Сільська школа в Україні 1932 - 1933 рр. - це суцільний біль і горе. Учні вмирали прямо за партами, на очах у розгублених та наляканих школярів та вчителів (Т. 1. - С. 144 - 145).

Як ставилися самі очевидці і значною мірою жертви радянської політики, до чорних сторінок свого життя? Визнають наявність голоду всі, тільки одиниці прагнуть виправдати дії влади, повторюючи заявлені байки про «підступних куркулів». Абсолютна більшість респондентів, заново переживаючи незабуте горе, побиваючись за рідними, з жалем згадуючи змарновану молодість: «Спливали найкращі роки мого життя: у боротьбі за життя і шматок хліба», - з гіркотою констатувала одна із свідків (Т. 2. - С. 108), звинувачували правлячий режим, комуністичну партію, проклинали Сталіна й місцевих активістів, але про спротив майже не згадували.

Молоде покоління, вивчивши історію своїх попередників, зробило свій власний висновок: щоб уникнути повторення їхньої долі, треба протестувати, боротися, діяти. У рецензованих книжках вміщені фрагменти студентських рефератів, коментарі до свідчень, які просякнуті не просто гострим неприйняттям і осудом тоталітаризму, співчуттям до його жертв, але, насамперед, усвідомленою потребою опору будь-яким спробам накинути ярмо на суспільство. Президент НаУКМА В.Брюховецький у інтерв'ю газеті «День» підкреслив цю характерну особливість своїх вихованців: «Прийшло нове покоління, яке фактично виросло в незалежній Україні. Вона, звісно, не така, якою ми її уявляли, багато в чому нам не подобається. Але вперше за всю історію України ми маємо стільки років незалежності». («День». - 2005. - 21 січня. - С. 19).

Звичайно, що не тільки тема голодомору чи репресій стала тим попелом, що стукав у серця молодих людей. Але поряд з іншими претензіями, рахунками, різними факторами, котрі спричиняли невдоволення, безумовно, впливала й вона. Дж.Мейс пишався б своїми студентами: його наука пішла їм на користь.

А вивчення історії голодоморів зусиллями таких подвижників, як о. Ю.Мищик, продовжується: на черзі третій том. Революційні перемини в нашій країні породили сподівання на зрушення і в цій царині. Хочеться вірити, що до 75-ї річниці Українського голокосту діятиме Державний центр, котрий стане водночас і науковою установою, і координатором пошуків у регіонах; виходитимуть періодичні видання - фахові та публіцистичні; у Києві, інших містах та багатьох селах постануть пам'ятники тим, хто став жертвою геноциду.

* Тут і надалі посилання на відповідні томи рецензованого видання.